

tunnoissa kuultiin myös suomalaisia puheenvuoroja. Suomi-Venäjä-Seuran pääsihteeri Merja Hannus puuttui puheessaan hankaliin rajamuodollisuuksiin ja viisumikäytäntöihin: byrokratiahan ei ole mihinkään hävinnyt. Rekakuskien ja bensantankaajien lisäksi Suomen ja Venäjän rajanylityspaikoilla jonottavat niin tutkijat, hyväntekeväisyyttä harastavat kansalaiset kuin muutkin aktivistit. Tätä "rajaproblematiikkaa" on muuten tutkittu

kovin vähän. Leo Granberg Aleksanteri-instituutista siteerasi toisen päivän aamuna sujuvasti kaimaansa Tolstoita ja kertoi suomalaisesta monimuotoisesta Venäjä-tutkimuksesta. Allekirjoittaneen Petroskoi 300-teemana oli Many Faces of Karelia / Monen Karjalan äärellä -nimisen virtuaalihankeen esittely. Sen aihepiiri liikkuu pitkällä historiallisella janalla, mutta keskittyy paljolti myös Karjalan tasavaltaan.

Pentti Stranius

Venäläisten emigraatiosta meillä ja muualla

Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin ja Helsingin yliopiston Slavistiikan ja baltologian laitoksen 25.-26.9.2003 järjestämässä seminaarissa Russian-speaking Immigrant Population in Finland – Russkojazyčnoje naselenije Finlandii tarkasteltiin Suomen venäjänkielistä maahanmuuttajaväestöä historian, sosiologian, demografian ja kielitieteen näkökulmista. Esitelmät valaisivat mm. maahanmuuton historiallista taustaa, venäjänkielisen väestön oikeudellista asemaa kansainvälisten sopimusten perusteella ja sen merkitystä Suomen maahanmuuttopolitiikassa. Lisäksi tarkasteltiin Suomen venäjänkieliseen väestöön liittyviä viimeisimpiä tilasto- ja elinolotutkimuksia sekä pohdittiin integraation ja kieli-identiteetin kysymyksiä. Alustajiksi oli kutsuttu tutkijoita Israelista, Latviasta, Suomesta, Saksasta, Venäjältä ja Virossa. Ulkomaiset puhujat tekivätkin seminaarista monipuolisemman – suomalaiselle yleisölle oli varmasti hyödyllistä tutustua eri maiden toisistaan hyvinkin paljon poikkeaviin olosuhteisiin ja käytäntöihin.

Seminaarin aikana kuultiin 17 esitelmää. Yleisöä oli paikalla salien täydeltä, noin 90 kuulijaa. Heidän joukossaan oli suomalaisia

tutkijoita, maahanmuuttokysymyksiä parissa työskenteleviä virkamiehiä, kirkon työntekijöitä ja opiskelijoita. Seminaaria seurasivat myös Helsingin yliopiston Tutkijakollegiumin järjestämän Russki jazyk v diaspori -konferenssin eri maista saapuneet esiintyjät. Esitelmä- ja keskustelukielisinä olivat englanti ja venäjä. Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin on tarkoitus julkaista varsinaiset esitelmät vuosikirjassaan *Studia Slavica Finlandensiassa* ensi vuonna.

Joensuun yliopiston professori Natalia Baschmakoff tarkasteli maahanmuuttajan toiseuden kokemuksia ja pyrkimyksiä sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen uudessa elinympäristössä. Kun kotimaastaan muuttanut alkaa itse tuntea kuuluvansa uuteen asuinpaikkaansa, hän alkaa samalla lähestyä myös uutta kulttuurista ajattelua. Sosiaalinen yhteenkuuluvuus ei synny vain ulkonaisista tekijöistä, kuten työstä, opiskelusta tai osallistumisesta poliittiseen tai kansalaisjärjestöjen toimintaan. Maahan muuttava voi joutua käymään läpi odottamattomia tunteita vastatessaan vieraan ympäristön torjuvaan asenteeseen.

Moskovasta oli kutsuttu kaksi alustajaa, joiden tehtävänä oli

selvittää Venäjältä länsimaihin suuntautuvaa muuttoliikettä ja Venäjän valtion diasporapolitiikkaa. Zanna Zajontškovskaja Venäjän tiedeakatemiasta esitteli lähteitä, joiden perusteella saadaan tietoja entisen Neuvostoliiton alueelta ulkomaille muuttaneista. Täysin täsmällisiä tilastoja ei ole saatavilla, mutta eri lähteiden tiedot antavat samansuuntaisia tuloksia. Vuonna 1990 sallittiin maastamuutto eräille etnisiin ryhmille, jolloin vuosittain muutti 84 000-114 000 henkeä. Kaikkiaan vuosien 1990-2001 aikana maastamuuttoluvan sai 1,2 miljoonaa ihmistä. Suurin osa heistä lähti Saksaan, Israeliin ja Yhdysvaltoihin. Suomeen sai luvan muuttaa 8532 henkeä. Venäjän osoiteluetteloita tarkasteltaessa vaikuttaa siltä, että Suomeen on muutettu pysyvämmän kuin Israeliin tai Yhdysvaltoihin. Suomeen muutto on myös kasvanut tasaisesti vuosi vuodelta. Venäjän suomalaisista (vuoden 1989 väestönlaskuun perustuen) 7 % on muuttanut Suomeen. Kaiken kaikkiaan voimakas maastamuutto on tarkoittanut Venäjän koulutetun väen määrän laskua.

Venäjän diplomaattikatemian ulkomaisen diasporan asiantuntija Tatjana Poloskova selvitti Venäjän valtion kantaa ulkomaille asuviin venäläisiin. Moskovan diasporapolitiikan luonne on erilainen kuin esim. juutalaisen, armenialaisen, kiinalaisen tai unkarilaisen mallin mukainen politiikka. Venäjänkielinen diaspora ei ole yhtenäinen, vaan muodostuu eri etnisistä, uskonnollisista ja kulttuurisista tekijöistä. Nykyinen diasporapolitiikka sai alkunsa presidentti Putinin puheesta vuonna 2001 pidetyssä ulkomaille asuvien maamiesten kongressissa. Sen keskeisenä periaatteena ei ole yksinomaan puolustaa ulkomaille asuvien venäläisten oikeuksia, tukea heidän kulttuuriansa ja koulutustaan, vaan myös

selvittää, miten venäläinen diaspora voi käytännössä toimia Venäjän valtion ulkopolitiikan ja taloudellisen yhteistyön välineenä. Esitelmässä todettiin ulkovenäläisten määrän vähitellen pienenevän IVY-maissa ja Baltian maissa mm. assimilaation tuloksena. Ennusteiden mukaan yhteysien heikkeneminen Venäjälle ja aiemmin verrattain yhtenäisen etnokulttuurisen joukon hajoaminen ovat tulevaisuudessa todennäköisiä kehityskulkuja.

Väestöntutkimuskeskuksen Ismo Söderlingin esitelmä Suomeen Itä-Euroopasta suuntautuvasta maahanmuutto- ja integraatiopolitiikasta sisälsi perustietoa ja arvioita tulevaisuudennäkymistä. Suomeen ulkomailta muuttaneen väestön määrä on kasvanut 20 vuodessa noin 10 000:sta hieman yli 100 000 henkeen. Kolmasosan muodostavat Venäjältä ja IVY-maista muuttaneet. Suomessa 1990-luvulta noudatettu maahanmuuttopolitiikka on ollut luonteeltaan rajoittavaa ja passiivista. Viime aikoina on pyritty suurempaan aktiivisuuteen, yleisesti muuttamaan Suomea houkuttelevammaksi kohteeksi. Syyinä on maan väestön vanheneminen ja työvoiman väheneminen. Puhuja esitteli myös integraatiopolitiikan hettomuuden syitä ja maahanmuuttajien työttömyyslukuja. Ennusteiden mukaan Venäjältä Suomeen muuttaneiden määrä voi vuonna 2030 olla lähes 100 000, mutta on myös mahdollista, että suomalaisia alkaa enemmän muuttaa työskentelemään Pietariin.

Perusteellinen katsaus venäjänkieliseen väestöön saatiin Tilastokeskuksen Mauri Niemiseltä ja Seppo Paanaselta, jotka tarkastelivat lähemmin venäläisen väestön elinolosuhteita tuoreen tutkimuksen pohjalta. Venäjänkielisen väestön ikärakenteen erityispiirre on 30-50-vuotiaiden naisten suuri osuus samanikäisiin

miehiin verrattuna. Kaiken kaikkiaan Suomessa on vuoden 2002 tilastojen mukaan 33 401 venäjänkielistä.

Aksel Kirch Tallinnan Eurooppa-tutkimuskeskuksesta tarkasteli esitelmässään Viron venäjänkielisen vähemmistön tilannetta uusissa oloissa. Viron itsenäistymisen jälkeen vuonna 1991, suurten poliittisten, yhteiskunnallisten ja taloudellisten muutosten myötä virolaisten identiteetti kansakuntana ja venäläisten identiteetti etnisenä ryhmänä nousivat tärkeiksi kysymyksiksi. Viimeisten 15 vuoden ajan maassa on käyty vilkasta keskustelua Viron venäläisten asemasta. Myös venäläisten identiteettiä on tutkittu runsaasti. Voidaankin erottaa ainakin kolme identiteettimallia. Ensimmäinen vaihtoehto on se, että entisen neuvostoidentiteetin tilalle kehitty paikallinen virolaisille ja venäläisille yhteinen identiteetti. Toinen mahdollisuus on vähemmistöidentiteetti, ja kolmannen ryhmän muodostaa diasporaidentiteetti, jonka omakseen tunteva torjuu Viron kansalaisen ja yhteiskunnan jäsenen identiteetin. Integraatio virolaiseen yhteiskuntaan on jatkuva prosessi, jonka aikana venäjänkielinen väestö vähitellen siirtyy lähemmäksi Viron yhteiskuntaa unohtamatta omaa kulttuuriperintöään. Näin saavutetaan tasaveroiset elin- ja työmahdollisuudet etnisestä taustasta ja äidinkieliestä riippumatta.

Latvian yliopiston Olga Pisarenkon esitelmän aiheena olivat Latvian venäläiseen väestöön kohdistetun vähemmistöpolitiikan taustat ja toteutus. Vähemmistöpolitiikka sisältää kolme tärkeää linjaa: vähemmistön kansalaisuus, kieli ja koulutus. Onnistumisen kannalta on tärkeää selvittää edut ja haitat: miten on onnistuttu venäläisten integroinnissa Latvian yhteiskuntaan, ja missä määrin politiikan toteutus

on aiheuttanut avoimia tai piileviä konflikteja. Pisarenko esitteli myös tilastotietoja ja sosiologisten tutkimusten tuloksia mm. latvian ja venäjän kielen käytöstä arkielämän tilanteissa. Koulutusuudistusta hän piti erittäin tärkeänä syrjäytymisen estäjänä. Pisarenko itse on uuden sukupolven edustaja: äidinkieliensä venäjän lisäksi hän puhuu sujuvasti latviaa, on käynyt latviankielisen koulun, saanut Latvian kansalaisuuden ja työskentelee latviankielisessä valtion virastossa. Sekä Pisarenkon että Kirchin esitelmässä pohdittiin myös tulevan EU-jäsenyyden merkitystä maiden vähemmistöpolitiikassa.

Saksa on vastaanottanut Itä-Euroopan maista 4,3 miljoonaa maahanmuuttajaa, joista noin puolet on tullut Venäjältä ja IVY-maista. Mannheimin Saksan kielen laitoksen tutkija Ulrich Reitemeier käsitteli Venäjän saksalaisten paluumuuttajien integraatiota. Venäjänsaksalaisten juuret ovat peräisin Katariina Suuren ajoilta. Saksaan muuton edellytyksenä on perinteisesti ollut se, että muuttohalukas voi todistaa eläneensä saksalaisessa kulttuuripiirissä Venäjällä tai että hän on ollut toisen maailmansodan tai vainojen uhriena Neuvostoliitossa. Venäjältä muuttaneet päätyivät lehtien otsikoihin ja herättivät keskustelua 1990-luvulla, jolloin muutto oli vilkkainta (vuonna 1990 maahan tuli 390 000 venäjänsaksalaista). Alun perin maahanmuuttajia tarvittiin työvoimana, mutta talouden heikentyessä tilanne muuttui. Yleinen mielipide ei hyväksynyt tulokkaita ja heihin suhtauduttiin vihamielisesti. Esitelmässä käsiteltiin myös maahanmuuttajilta vaadittavia pakollisia kielikursseja ja -kokeita, jotka eivät kuitenkaan ole osoittautuneet tehokkaiksi.

Myös Israel on vastaanottanut runsaasti Venäjältä muuttaneita. Vuosien 1989-2002 aikana

Israeliin on tullut entisestä Neuvostoliitosta ja Venäjältä lähes miljoona paluumuuttajaa. Maahanmuuttajia varten on oma ministeriönsä ja sillä on ohjelmansa eri ammatti- ja ikäryhmille. Ensimmäisen puolen vuoden ajan maahanmuuttajat asuvat kibbutseilla ja opiskelevat hepreaa ja tutustuvat maahan. Seuraavaksi vuorossa on työharjoittelu niissä paikoissa, joissa uudet paluumuuttajat tulevat työskentelemään. Nuorille on oma koulutusensa israelilaisissa kouluissa. Sijoituspaikkakunnat huolehtivat perheiden sopeuttamisesta ja avustavat uusia tulokkaita. Näistä aiheista kertoi itse Venäjältä Israeliin muuttanut Arkadi Purisman Haifan yliopistosta laajan haastattelumateriaalin pohjalta. Yleisesti esitelmässä todettiin kulttuurin ja yhteiskunnan muutoksen johtavan erilaisiin, joskus odottamattomiin tuloksiin. Tehokkaista sopeuttamisohjelmista huolimatta ei ole helppoa jättää taakseen entistä ja hyväksyä uusia oloja.

Inga Jasinskaja-Lahti ja Sanna Iskanius esittelivät Suomen venäjänkielisen maahanmuuttajaväestön keskuudessa tekemiään haastattelututkimuksia. Jasinskaja-Lahti on tutkinut rasismia, syrjintää ja syrjäytymistä Suomen Akatemian SYREENI-ohjelmassa. Tutkimuksen mukaan lähes 70% venäjänkielisistä maahanmuuttajista oli kokenut Suomessa olonsa aikana syrjintää esim. työnhaussa. Jyväskylän yliopiston tutkija Sanna Iskanius puolestaan käsitteli venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kielellistä identiteettiä. Venäjänkieliset oppilaat ovat Suomen koulujen suurin vieraskielinen ryhmä. Tutkimus osoittaa nuorison olevan etsimässä identiteettiään, pohtimassa yhteenkuuluvuuttaan venäläiseen kulttuuriin ja tasapainoilevan äidinkielen ja suomen kielen välillä.

Kielitieteen alalta kuultiin Tampereen yliopiston professori Marja Leinosen esitelmä Suomessa puhuttavan venäjän kielen piirteistä 1980-luvulla ja Helsingin yliopiston Jekaterina Protasovan tutkimustuloksia tämän hetken Suomen venäjän kielen puhujista, mm. kielten hallitsemisesta ja kaksikielisyydestä.

Seminaarin päätteeksi päätösmittaja Ljudmila Kol esitteli uutta Suomessa ilmestyvää venäjän-

kielistä kirjallisuuslehteä *Literatura*. Raigo Liiman Helsingin yliopistosta alusti Viron venäläisten ja virolaisten uskonnollisuudesta ja kertoi kokemuksiaan luterilaisen seurakunnan maahanmuuttajatyöstä. Voitiin todeta, että seminaarin aihepiiri oli ajankohtainen, kiinnosti kuulijoita ja antaa aihetta tarkastella maahanmuuttajakysymystä myös jatkossa.

Anneli Ojala

Saavatko alueet viimeisen sanan?

Venäjän keskushallinnon ja alueiden välinen suhde oli aiheena tämänvuotisessa Venäjän talousseminaarissa, joka pidettiin Helsingissä 29.9.2003. Seminaarin järjesti Suomen ja Venäjän välisen tiede- ja teknologiakomission yhteiskuntatieteiden työryhmä.

Uutisia ja huolenaiheita

Katsauksessaan Venäjän tämänhetkiseen taloustilanteeseen Pekka Sutela (Suomen Pankin Siirtymätalouksien tutkimuslaitos) painotti maan talouskehityksen ylittäneen lähes kaikki odotukset. Kuluneen vuoden aikana vuosittainen talouskasvu on ylittänyt 6%, kulutuksen kasvu yltänyt lähes 10% ja investoinnit kasvaneet lähes 12%. Sutela selvitti Venäjän hyvän nykytilanteen olevan seurausta pääasiassa kahdesta tekijästä ja valotti niiden taustalla olevaa monisyistä todellisuutta. Ensimmäinen syy on vuoden 1998 ruplan devalvaatio, joka antoi venäläisille valmistajille valtavan hintakilpailuedun kotimarkkinoilla. Uusia vientihyödykkeitä ei kuitenkaan juuri näytä ilmaantuneen, mikä on huolestuttava merkki siitä, että Venäjän talous on edelleen kyvytön tuottamaan kilpailukykyisiä tavaroita ja palveluja maailman-

markkinoille. Myönnän, että tämä on oleellinen kilpailukyvyyn mittari, mutta toisaalta Venäjän kotimarkkinoiden valtava koko saattaa kannustaa yritysjohtajia tyytymään nykytilanteeseen. Miksi investoida uusiin laitteisiin ja korkeampaan laatuun, kun nykyinen valtava markkinakysyntä kohdistuu halvempiin tuotteisiin? Tämä ero Venäjän ja ulkomaisten markkinoiden välillä saattaa kuitenkin nyt olla pienenevässä joillakin toimialoilla, kun venäläisten asiakkaiden maksukyky paranee ja ulkomaiset yritykset pystyvät tyydyttämään niiden kysynnän. Tästä esimerkkinä ovat suomalaisyritykset, jotka pysyivät Venäjällä vuoden 1998 kriisistä huolimatta.

Toinen Venäjän talousmenestystä selittävä tekijä on sen päävientitartikkeleiden, etenkin öljyn, korkea maailmanmarkkinahinta. Hyödyllisyydestään huolimatta öljytulot eivät kuitenkaan välttämättä johda riittäviin reaali-investointeihin. Sutela nosti esiin tähän läheisesti liittyvän pääomapaon ongelman – minne kaikki öljydollarit menevät? Sutelan mukaan huolimatta siitä, että pääomavirtojen mittaaminen on vaikeaa niiden kaksisuuntaisuuden vuoksi, nähtävissä on merkkejä venäläisten joko suoraan tai esi-